

L'Albufera de València celebra aniversaris: cent anys des que l'ajuntament la comprà i un quart de segle des que fou declarada parc natural. Tot i els avanços per a aturar la degradació causada per la pressió humana els anys 60 i 70, aquest particular ecosistema natural i humà, convertit en espai simbòlic dels valencians, és lluny d'assolir l'esplendor d'any enrere. EL TEMPS us convida a fer-hi una passejada.

Acaba d'atracar la nau a l'embarcador i el rostre de Llorenç reflecteix un cert goig. La satisfacció no prové del fet d'haver passejat, un dia més, un grup de visitats pel laberint de canals i canalons de l'estany de l'Albufera de València. Allò que fa veritablement content aquest veí de Catarroja –que ha mamat aquestes aigües des de ben menut– és de comprovar els signes que indiquen la recuperació d'un espai natural de valor incontestable. “Tinc bones notícies –anuncia, solemne–: he vist asprella en els canals d'ací a la vora.” La nova, que a la majoria dels mortals ens passaria del tot desapercebuda, és celebrada pels qui viuen el dia a dia de l'Albufera. I no és estrany. L'asprella és, en termes estrictament tècnics, una alga del gènere *Chara*, de la classe de les carofícies, d'aigua dolça o salabrosa, aspra al tacte i trencadissa, que forma eixos llargs amb ramificacions verticil·lades. Tecnicismes a banda, l'asprella és el símptoma que anuncia la recuperació –lenta, però recuperació– de l'equilibri natural d'aquest ecosistema. L'abocament incontrolat de residus humans i industrials procedents dels pobles limítrofs a la dècada dels 60 i 70 pràcticament va arrasar les praderies d'aquesta espècie vegetal que, en part, es feia càrrec de l'autodepuració natural de les aigües. A l'Albufera, per tant, dir “asprella” és com dir “vida”.

La proliferació d'aquesta alga en les mallades i en més punts on no se n'esperava la presència és un bon regal per a l'Albufera, ara que celebra aniversaris. Enguany fa just un quart de segle que entrà en vigor el decret que la declarava parc natural, la qual cosa va significar un punt d'inflexió pel que respecta a la protecció legal de l'indret. I també el 2011 fa cent

L'Albufera mira de no estancar-se

L'Albufera va ser declarada parc natural l'any 1986.

anys que l'Ajuntament de València inicià el procés administratiu que va desembocar, l'any 1927, en la compra d'aquest aiguamoll. Ho va fer, en gran mesura, a instàncies dels blasquistes, que accediren a governar el consistori municipal l'any 1901. Al cap i a la fi, és en bona mesura gràcies a Blasco Ibáñez que l'Albufera ocupa el lloc que ocupa en l'imaginari col·lectiu dels valencians. L'escriptor i polític va passar l'hivern del 1901 al Palmar i hi va presenciar en primera persona l'enfrontament que aleshores mantenien arrossers i pescadors per l'explotació dels recursos de la marjal. Els uns volien aterrar-la per a disposar de més terres de cultiu i continuar l'intens procés d'expansió agrària ex-

perimentat des del segle XVIII; els altres no volien cedir-ne un pam. La desesparança d'aquests darrers es va convertir en el rerefons de l'obra de *Cañas y barro*, publicada l'any 1902. Les pàgines de la novel·la van difondre la imatge de l'Albufera per tot l'estat espanyol a principi del segle XX, cosa que va despertar un cert interès per la conservació d'aquest aiguamoll i, de retruc, va qüestionar el procés expansiu arrosser. Siga com siga, *Cañas y barro* va "caracteritzar un arquetip paisatgístic que s'ha convertit en part de l'iconografia dels valencians", segons que explica el geògraf Carles Sanchis. La compra per part de l'ajuntament, recorda Sanchis, "no perseguia la protecció de l'espai natural, sinó evitar l'arrasament i reivindicar-ne l'ús social".

Privilegi natural. Situada al sud de València, a menys de deu minuts amb cotxe de la ciutat, el parc natural de l'Albufera ocupa una superfície de 21.120 hectàrees i és a tocar de tretze municipis. Gambetes, samarucs, punxosets, fartets, coll-verds, siverts, boixos, agrons, esplugabous, camallongues... fan vida en aquest ecosistema, juntament amb més espècies invasores, com ara el cranc roig americà, el carpí o la gambúsia, que hi han consolidat també la presència durant els darrers decennis. Dins el conjunt del parc, s'hi distingeixen clarament tres espais: la restinga litoral o Devesa és la barra sedimentària que separa la massa d'aigua dolça de la mar mediterrània, una mena de cordó de terra que històricament havia estat un espai recreatiu per als valencians; l'arrossar ocupa 14.000 hectàrees, és a dir, dues terceres parts de la superfície total del parc, guanyades a l'estany per l'acció humana; i, finalment, l'estany, una massa d'aigua dolça de poca profunditat (tan poca que pot arribar a fer dos pams) procedent del Túria i del Xúquer que ocupa 3.000 hectàrees.

Comptat i debatut, l'Albufera de València no passa de ser un exemple com tants altres (l'estany de Pals, a l'Empordà, el Prat de Cabanes...) del sistema marjalenc i d'aiguamolls que caracteritza la costa mediterrània. Els espais humits valencians ocupen actualment uns 415 quilòmetres quadrats

de terra. "El litoral valencià té com a marca de fàbrica un rosari d'albuferes", explica el geògraf Vicenç M. Rosselló, considerat com un dels principals experts en la matèria al nostre país. Aquest catedràtic de la Universitat de València, que va començar estudiant el prat de Sant Jordi de Mallorca, no s'està de manifestar l'admiració que sent pel que considera "el més suggeridor dels ambients físics, perquè la biomassa que s'hi acumula té una magnificència difícilment comparable. Són ambients privilegiats", sentència. La de València és, ara per ara, l'albufera de més extensió.

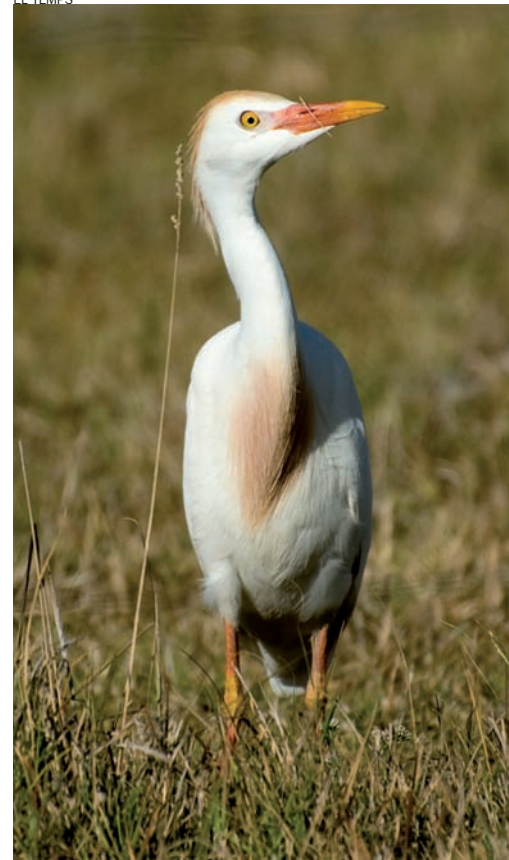
Ara bé, l'albufera de València és molt més que un seguit d'espais naturals poblat d'espècies animals. Perquè, com apunta Rosselló, és "un fenomen natural, però també i sobretot és un artefacte humà", un indret confegit a base de la intervenció humana en el curs dels segles. Sense els constreyniments ambientalistes actuals, l'home ha tractat de modelar-lo i traure'n profit d'acord amb les seues necessitats, des de la fundació mateixa del Regne de València. Els qui han habitat els voltants hi han tancat goles, hi han obert sèquies, hi han disposat canals naturals, hi han dessecat terrenys... amb l'objectiu de traure'n el màxim rendiment o, si més no, mantenir l'equilibri ambiental necessari per a assegurar la pervivència dels seus recursos a mitjà termini. "Durant els últims segles, l'home ha estat la clau del règim hidrològic —explica Carles Sanchis, professor de la Universitat Politècnica de València i membre del Centre Valencià d'Estudis del Reg— i, en conseqüència, ha estat el factor central del canvi ambiental de la zona humida, fins al punt que, a hores d'ara, l'Albufera té tant d'ecosistema natural com de producte humà."

En aquest sentit, la principal transformació té relació amb la conversió d'aquest ecosistema en allò que Carles Sanchis ha batejat com "l'albufera dels arrossers". Perquè fins ben entrat el segle XVIII es destinà sobretot per a usos extensius, com ara l'activitat salinera (d'ací ve el nom del Saler), la caça i sobretot la pesca. Però de llavors endavant la corona hi emprengué un ambiciós projecte de transformació agrària que pretenia

EL TEMPS

donar preeminència al cultiu arrosser en detriment de les activitats tradicionals, amb l'objectiu d'obtenir-ne més rendiment econòmic. A costa de fer-hi enterraments, obrir-hi canals, escorredors, sequiols i reguerots i cercar-hi sistemes de drenatge adequats, els humans anaren modelant l'Albufera a les seues necessitats i convertiren aquest indret en un dels conglomerats d'enginyeria hidràulica més reeixits del país. “Cada societat ha buscat en l'Albufera allò que en necessitava”, apunta Sanchis. Transformacions més o menys funcionals a banda, la història també registra projectes com el del Ministeri de la Guerra que, el 1920, pretenia construir un aeroport i un port per a submarins a la rodalia d'on avui hi ha la gola del Pujol.

Biotips albuferencs. Llorenç Santarremigia no ha estat mai caçador, però coneix bé el món de l'arròs. “L'arreglada durava de setembre a novembre –explica aquest home que ha superat la seixantena–. A Catarroja hi havia una trilladora que agafava el gra, que després ficàvem en sacs. Es duia a l'era, s'escampava i es deixava

Del paludisme a l'esbargiment

Per a qui no en viu, l'Albufera és avui un lloc d'esbargiment i lleure, un indret per a passar-hi un diumenge de primavera o fer una de les passejades amb bicicleta que proposen al centre d'interpretació del parc. La percepció que es té de l'Albufera, però, no sempre ha estat tan positiva. Ho explica a bastament Vicenç M. Rosselló al llibre *L'Albufera de València*, un dels estudis més detallats de què disposem sobre aquest paratge. “Ha passat de ser un lloc maleït, menyspreable, a ser un model de biodiversitat”, resumeix Rosselló, sense amagar una certa satisfacció. La mala premsa que va tenir, sobretot a partir del segle XVIII, no era del tot injustificada. Els pantans o marenys són de conreu difícil, obstaculitzen les comunicacions i, sobretot, han estat històricament un focus de paludisme i més malalties a causa de les condicions deficientes de salubritat. Tenint en compte açò últim, no és pas estrany que el botànic Cabanilles (sí, Cabanilles, el mateix que a final de segle XVIII va publicar el més ampli catàleg de flora del país) detestara els aiguamolls i s'entossudira a convèncer les autoritats públiques de la necessitat de posar fi al conreu de l'arròs. L'animadversió no fou cosa passatgera i durà fins el segle passat. Hi ha notícia d'un “Proyecto de desviación del río Turia y desecación de la Albufera”, l'any 1888, i encara, el 1958, tenim notícia d'un “Proyecto de desecación de terrenos de la Albufera”, a càrrec de l'enginyer Delgado de Molina y García Medina. L'aterament seria, avui dia, inconcebible.

assecar entre 3 i 20 dies, segons quin sol feia. Després s'amassava i es duia a la casa de l'Andana, s'hi buidaven els sacs, es feia un muntó i es canvia-

va de posició cada 12 dies perquè no agarrara calor. Aleshores, amb trenta fanecades et feies ric i podies enviar el fill a la universitat!” Llorenç seria,

BENJAMIN ALBIACH

BENJAMIN ALBIACH

D'esquerra a dreta, mapa de l'Albufera; una garseta; posta de sol; Llorenç Santerremigía; dues persones pesquen a la manera tradicional.

EL TEMPS

com tant altres dels qui viuen per aquestes contrades, matèria predilecta d'etnògrafs. De la seua boca brollen sabers populars per a confegir una enciclopèdia de l'Albufera. Dret, a la popa de la seua barca, es recrea explicant les diferències entre pescar amb palangre, amb palometa i amb mornell. L'organització de les confraries i l'explotació de la pesca que duen a terme és estrictament ordenada pel costum. Ell, que pertany a la confraria de Catarroja, per exemple, no pot venir a calar als tancats que són propietat de la gent del Palmar. Només ho pot fer —perquè ho marca la tradició— els dies 1, 2 i 3 d'abril. El costum ho determina així i així es compleix.

Nét de motorista (és a dir, el responsable de tenir cura dels motors per a regular l'aigua d'un tipus d'explotació agrícola anomenada *tancat*), Llorenç exemplifica en la pròpia pell l'evolució que ha fet l'Albufera aquest darrer mig segle. Criad des de ben xiquet ací, va destinar a l'Albufera cada minut que li va deixar la feina, i avui no hi ha ni un pam que li siga desconegut. L'any 1997 va començar a treballar com a motorista al Tancat de la Pipa.

El 2007, la Confederació Hidrogràfica del Xúquer va expropiar les quaranta hectàrees de terreny del tancat amb la finalitat de fer-hi un centre experimental. En lloc d'expulsar-lo d'aquell hàbitat, s'incorporà a l'equip de gent que hi treballa i avui, com a responsable de manteniment, continua coneixent l'indret i la idiosincràsia millor que qualsevol dels tècnics que s'hi han incorporat. Al Tancat de la Pipa —el centre experimental on treballa—, Llorenç col·labora en un projecte pilot consistent a depurar l'aigua mitjançant un sistema de filtres verds que absorbeixen els nutrients.

L'aigua que s'ofega. De moment, el resultat és força positiu, segons que explica Matthieu Lassalle, biòleg i coordinador de gestió del Tancat de la Pipa. “Quan la gent major veu eixir l'asprella n'estan molt contents, perquè tornen a veure l'Albufera tal com era a la dècada dels 60.” Llorenç sap prou bé fins a quin punt s'ha degradat aquest aiguamoll. Ell, com tota la resta de la gent que hi vivia, ha gaudit del bany a l'Albufera i fins i tot n'ha begut aigua directament de l'estany,

accions, totes dues, descartables avui dia. “Abans tiraves una moneda i es veia al fons de l'estany”, apunta Llorenç per a fer entendre la transformació al nouvingut. Ara, l'aigua és simplement verda.

La pressió humana està en l'origen dels mals que van ser a punt de fer desaparèixer l'Albufera. La urbanització i industrialització descontrolades, molt especialment dels tretze municipis que l'envolten (València, Alfafar, Sedaví, Massanassa, Catarroja, Albal, Beniparrell, Silla, Sollana, Sueca, Cullera, Albalat de la Ribera i Algemesí), sense gairebé cap mesura pal·liativa durant la dècada dels 50 i 60, va tenir com a resultat l'ofegament de l'Albufera. Contaminants industrials, domèstics i agraris s'hi van anar

Des d'Acció Ecologista Agró lamenten “la manca d'interès de la Generalitat”

L'AVA va interposar un recurs d'inconstitucionalitat contra la declaració de parc natural

acumulant fins a convertir-lo en un sistema hipertròfic. La cadena que havia funcionat naturalment durant tants segles es va trencar: amb excés de nutrients, hi mancava oxigen, i sense oxigen era més difícil d'alimentar les algues que contribueixen a millorar la qualitat de l'aigua i també la fauna aquàtica. "Els 70 vam començar a notar que passava alguna cosa", relata Llorenç. Efectivament, l'aigua es féu més densa, l'asprella va morir i l'Albufera va entrar en una mena de cercle viciós que va fer encendre tots els llums d'alarma. "L'any 1972 es va arribar al nivell màxim d'antropització. Aquell fou el llindar crític", explica Víctor Navarro, representant d'Acció Ecologista Agró a la junta rectora del parc natural. L'Albufera condensava a petita escala el conflicte entre creixement econòmic capitalista i degradació ambiental. Productivisme enfront d'ecologisme.

El diagnòstic era compartit per biòlegs i ecologistes, però encara va haver de passar temps perquè les institucions públiques s'hi implicaren. A poc a poc, s'anà bastint una xarxa de depuradores i sanejament als municipis limítrofs, de manera que s'impedia l'abocament directe de contaminants a les aigües de l'estany. Mentrestant, s'exercia més control sobre els pesticides utilitzats als arrossars. La reducció progressiva dels nutrients i matèria orgànica ha millorat la qualitat de les aigües, però recuperar el paisatge albuferenc de la dècada dels 60 sembla, a hores d'ara, un objectiu quimèric. De moment, s'ha evitat que l'Albufera continue essent l'abocador d'una part de l'Horta Sud.

Declarar la guerra. La declaració de parc natural, l'any 1986 –el primer espai natural amb aquesta categoria al País Valencià–, ha tingut també un impacte que no es pot menystenir a l'hora d'avaluar els canvis positius experimentats per aquest ecosistema a partir de la dècada dels 80. La declaració atorgà cobertura legal a la protecció i recuperació de l'Albufera i, sobretot, llançà a l'opinió pública el missatge que calia conservar aquell espai. Amb tot, la conversió a parc natural de l'Albufera no va ser

exempta de polèmiques i disputes ben acarnissades. La figura jurídica de parc natural servia per a protegir el medi, però també volia dir regular les activitats que tradicionalment s'hi havien desenvolupat. Es tractava de fer compatible el manteniment dels valors ecològics i la regulació de les activitats –com ara la pesca, la cacera o el cultiu de l'arròs–, que s'havien fet "de tota la vida". Enfront de la defensa del medi brandada pels ecologistes, els agricultors defensaven el dret a explotar els recursos de la manera com ho havien fet sempre. Conservació o explotació; tradició o modernitat. La resistència arribà al punt que l'Associació Valenciana d'Agricultors s'hi oposà, tot reclamant la nul·litat i la inconstitucionalitat del decret de declaració. La cambra agrària provincial de València va defensar que l'àmbit del parc es reduïra a l'estany i la Devesa. El geògraf Vicent M. Rosselló, que va seguir de ben a prop aquell procés, recorda haver-se trobat cremada la llanxa de què disposava la Universitat de València per a fer els estudis. "Va ser una batalla dura –rememora Víctor Navarro, d'Acció Ecologista Agró–. Ens trobàvem pintades del tipus 'Ecologistas al paredón' i fins i tot ens cremaren una oficina." Al

La cicatriu 'desarrollista'

RAFA GIL/ARXIU

Si les institucions s'han llançat a celebrar el doble aniversari de l'Albufera, una altra efemèride ha passat molt més inadvertida als poders públics. Es tracta de la intensa campanya ciutadana que va impedir la urbanització i consegüent anihilació de la Devesa, de la qual ara es compleixen quatre dècades. Era pels anys 60 i, meravellat pel boom urbanístic, l'Ajuntament de València va donar via lliure a un pla d'ordenació de la Devesa que, a la pràctica, significava la destrucció d'aquest espai natural. Sobre els terrenys, cedits al Ministeri d'Informació i Turisme, s'havien de construir un camp de golf, un parador de turisme, autovies, torres d'apartaments, restaurants, hotels, cases unifamiliars, un club nàutic i un passeig marítim. Així doncs, la Devesa, un espai boscós tra-

RAFA GIL/ARXIU

Fangueig d'un camp de cultiu d'arròs.

final el paradigma ecologista s'imposà, l'Albufera fou declarada parc natural i "hem aconseguit que, durant

aquests 25 anys, el territori s'haja conservat dins la complexitat que li és pròpia".

dicionalment destinat a l'esbargiment dels valencians, havia d'esdevenir un complex residencial de luxe.

Paletes i formigoneres es posaren a treballar i en uns pocs anys començà a sobresortir el formigó per sobre de la silueta dels pins blancs. Aquella operació, però, despertà la reacció d'una societat civil fins aleshores –principi dels 70– poc acostumada a la contestació. Intel·lectuals i persones compromeses com ara Josep Vicent Marqués, Carles Dolç, Trini Simó, Miquel Gil Corell o Just Ramírez feren d'agitadors i a poc a poc més gent i col·lectius –de la Reial Societat Espanyola d'Història Natural a la Facultat de Ciències de la Universitat de València, passant per Félix Rodríguez de la Fuente o *Las Provincias*– convertiren aquell la-

ment primer en un clamor compartit. Va nàixer així El Saler per al Poble un moviment social sense precedents a València.

Enfrontat a la pressió popular, el primer ajuntament democràtic no va tenir cap més remei que suspendre l'actuació i reconduir-ho tot plegat a favor de criteris reparadors i conservacionistes. D'aleshores ençà, han calgut més de tretze milions d'euros per a recuperar les parcel·les subhastades i les administracions continuen treballant en la regeneració de la zona. Enmig del bosc, 29 torres d'apartaments, dues urbanitzacions, dos hotels, una autovia que separa el Saler dels camps d'arròs, un llac artificial i un camp de golf romanen com a cicatrius del model *desarrollista* dels 60.

Està assegurat el futur de l'Albufera? Recuperarà l'esplendor d'anys enre-re? Matthieu Lassalle, coordinador del Tancat de la Pipa, és moderadament optimista. "Les zones humides són molt agraïdes. En el nostre projecte de recuperació hem obtingut resultats molt positius en només dos anys. A alguns altres ecosistemes els costa molt més." Per la seua part, Víctor Navarro, s'ho mira amb un poc més d'escepticisme. Considera que, si bé l'estat de la marjal s'"ha estabilitzat", "no hi ha raons per a saltar d'alegria". Lamenta "la manca d'interès polític per part de la Generalitat Valenciana", que "mai no hi ha donat un veritable impuls, per més que ara ho diguen". Recorda, a més, que fou un conseller del PP, Rafael Blasco, que va impulsar un pla rector –tombat, de moment, pels tribunals– que permetia la urbanització al voltant de la platja de Pinedo.

De moment, mentre uns i altres discuteixen sobre com recuperar aquest espai, l'asprella fa via...

Violeta Tena